

*Игор М. Пејић**

*Институт за стратегијска истраживања,
Универзитет одбране Београд*

ПРОШИРЕНО ОДВРАЋАЊЕ: КОНЦЕПТ, ИЗАЗОВИ И ПРОБЛЕМИ

Сажетак

Стратегија проширеног одвраћања представља један од основних инструмената политике великих сила како би заштитиле сопствене интересе, интересе савезника и уједно обезбедиле политичко и војно присуство на удаљеним територијама. Као у случају директног, основни циљ проширеног одвраћања представља спречавање напада потенцијалног противника. Ипак, у случају проширеног одвраћања, одвраћање се врши на рачун партнера или савезника који представљају додатну варијаблу која значајно усложњава процес одвраћања и могуће проблеме који се појављују. Геополитичке калкулације у случају проширеног одвраћања обухватају интересе, страхове и жеље мањих савезника које често могу да иду на рачун већих актера и потенцијално умање изгледе за успех стратегије. Ослањајући се на теоријске основе стратегије одвраћања и концепте спољашњег уравнотежавања у раду анализирамо различите изазове и проблеме са којима се суочавају актери у процесу проширеног одвраћања. Анализом историјских примера, пре свега из периода Хладног рата, можемо видети да савезничке дилеме остварују значајан утицај на актере који врше одвраћање, актере који представљају објекат одвраћања, као и на потенцијалне агресоре против којих се ова стратегија имплементира. На крају, видећемо да превазилажење ових проблема не-ретко иде

* Имејл адреса: amon.sum@gmail.com; ORCID: 0000-0002-9296-7547

на рачун савезничких односа, док у појединим случајевима води и до неуспеха читаве стратегије.

Кључне речи: Теорија међународних односа, стратегија одвраћања, проширено одвраћање, безбедност, међународна политика.

УВОД

Стратегија одвраћања представља војно-политички концепт чији је циљ да одврати противника од потенцијално малициозних намера које покушава да реализује. Иако се стратегија имплементира на различите начине и путем различитих инструмената, одвраћање се најчешће повезује са оружаним снагама и нуклеарним капацитетима државе. Историјски развој ове стратегије у великој мери је заслужан за ово, с обзиром да је стратегија доживела свој врхунац током Хладног рата. Одржавање тзв. равнотеже страха између блокова у суштини се темељила на нуклеарним капацитетима великих сила што их је са друге стране „одвраћало” од политике која би могла радикално да угрози опстанак противника.

Стратегија одвраћања може се одредити у односу на инструменте који се користе и актере који је примењују. Тако имамо конвенционално и нуклеарно одвраћање као и директно и проширено одвраћање (*direct and extended*). Док се директно одвраћање тиче једне државе која примењује ову стратегију у односу на претњу, проширено одвраћање укључује још једног актера односно савезника. Проширено одвраћање представља напор једне државе да одврати другу државу непријатеља од напада на трећу државу савезника-партнера. Држава која се овим путем „брани” не мора да буде формални савезник, али свакако представља важан део стратешких интереса државе која пружа одвраћање. У оквиру ове стратегије постоје још две категорије попут непосредног и генералног одвраћања (*immediate and general*). Прва је везана за одвраћање актера који показује јасне тенденције да нападне државу, док се друга тиче остваривања капацитета којим се утиче на свеукупне односе између потенцијалних ривала (Quackenbush 2011, 4). Важно је напоменути и да проширено одвраћање, као и директно, обухвата нуклеарне и конвенционалне инструменте. Често се дешава да их

државе комбинују како би показале своју преданост партнерима које бране као и озбиљност политичких намера према потенцијалним ривалима.

Стратегија одвраћања представља компликован теоријски концепт који у пракси неретко задаје озбиљне проблеме политичарима широм света. На основу краћег увода можемо видети велики број варијабли које на различите начине могу да утичу на политику једне државе, њене перцепције противника, као и на политику противника и његову перцепцију проблема што често води у тзв. безбедносну дилему. Стратегија проширеног одвраћања утолико је комплекснија с обзиром да укључује још једног актера и његове политичке аспирације, које утичу како на потенцијалног агресора тако и на политичке калкулације савезника.

У наредном делу рада потрудићемо се да представимо проблеме проширеног одвраћања у теоријском смислу и уједно пружимо историјске примере када и због чега је долазило до њих. Посебну пажњу посветићемо проблему веродостојности са којим се суочавају сви актери у овој стратегији. Наиме, у проширеном одвраћању где учествују најмање три актера може да постоји сумња у намере и капацитете већег савезника да дође у помоћ мањем; са друге стране, већи савезник може да зазире од мањег који евентуално покушава да га увуче у сукоб зарад сопствених интереса; на крају, политички односи савезника могу да утичу и на политику потенцијалног агресора због лоше интерпретације или перцепције савезничких намера и њихове посвећености стратегији одвраћања. Фокусирајући се на различите проблеме стратегије одвраћања не покушавамо да је представимо неуспешном, већ нам је циљ да укажемо на комплексност концепта и неопходан напор који је потребан да би се стратегија успешно реализовала.

ПРОШИРЕНО ОДВРАЋАЊЕ: ИЗАЗОВИ И ПРОБЛЕМИ

Један од основних проблема са којима се државе суочавају у контексту стратегије проширеног одвраћања представља веродостојност. За нападача веродостојност представља политичку вољу и ресурсе потенцијалне жртве и њених савезника да је бране. Са друге стране, веродостојност за државу која се брани почива на њеној перцепцији и односима са савезницима, односно да ли може да рачуна на њих у случају ескалације конфликта. Добра комуникација

и сигнализирање политичких намера између актера утиче на политику држава које се бране, али и за потенцијалне агресоре који знају да жртва у случају рата неће остати сама. Остваривање високог нивоа веродостојност није једноставна ствар с обзиром да почива на поверењу између држава, као и на перцепцији способности различитих актера. Штавише, неуспех стратегије проширеног одвраћања може да представља лоша координација између савезника, а не материјални капацитети држава (Johnson and Joiner 2019, 4).

Један од таквих примера представља Кримски рат у коме није постојало јасних намера због чега и да ли треба бранити Османско царство. Поједини историчари указују да је Француска била заинтересована првенствено за обуздавање Русије, али не и за одбрану Османлија (Gooch 1956, 35). Други указују на то да је Велика Британија у том периоду имала озбиљне резерве у погледу пружања помоћи Османском царству, с обзиром на њихов однос према хришћанском становништву (Fruges 2011, 131). Штавише, политика Уједињеног краљевства према Блиском истоку није била у потпуности дефинисана. Са једне стране Лондон је могао да настави сарадњу са Русијом и учествује у „деоби” Османског царства, или пружи подршку османском цару и спречи даљу експанзију Русије. Експанзију у правцу Медитерана и Блиског истока Русија је видела као економски и политички императив који ће јој омогућити да сустигне Енглезе (Goosch 1956, 50–51). На крају не смемо занемарити ни то да су Француска и Велика Британија зазирале једна од друге и виделе претњу у политици коју су водиле како у Европи тако и шире. Русија, која је у претходном периоду имала доста успеха у борби против Османлија, „болесника на Босфору” је видела као релативно слабог актера оптерећеног бројним унутрашњим и спољнополитичким проблемима.

Иако се може дискутовати у којој мери је реч о неуспешном одвраћању, а не о реалним намерама појединих актера да нађу изговор за рат када говоримо о мултиполарном систему 19. века, двосмислена политика према партнерима је опстала и касније (Rath 2011, 25). Државе, укључујући и велике силе, не желе јасно и прецизно да одреде своју политику када је у питању проширено одвраћање с обзиром да таква политика може да буде штетна или доведе до нежељеног сукоба. Тако на пример, Вашингтон већ дуго година одржава тзв. стратешку амбивалентност (*strategic ambiguity*) када је у питању одбрана Тајвана. Острво поседује велики стратешки

значај за Сједињене Државе као и за тренутни регионални поредак у Индо-Пацифику. Кина, са друге стране, такође представља важног партнера са којим Вашингтон још увек не жели да уђе у отворени сукоб. Политика Сједињених Држава до сада се показала као успешна, пре свега ако погледамо остварену привредну сарадњу са Кином након Хладног рата. Ипак, са развојем тренутних догађаја у међународној политици такође можемо да видимо промене које указују да са увећањем кинеске претње и Сједињене Државе коригују став по питању одбране Тајвана. Двосмисленост у овом случају отвара неопходни простор да Вашингтон настави политичку сарадњу са Пекингом, али такође не улива довољно поверења да Кина буде у потпуности сигурна да Сједињене Државе неће реаговати у случају инвазије на Тајван. У оваквим околностима противници ће се тешко одлучити да политичке замисли реализују ако нису сигурни да друга страна неће интервенисати у случају рата (Crawford 2009, 291).

Недефинисана или двосмислена политика у контексту одвраћања не мора да буде усмерена искључиво на противнике. Напротив, политика која оставља довољно простора за сумњу у намере савезника представља користан инструмент како би се остали мањи актери држали под контролом. Наиме, ако држава, најчешће велика сила, показује јасне намере и улива висок ниво поверења да ће спречити деловање потенцијалног агресора, трећа држава која се брани може такву политику искористити зарад сопствених интереса. У оваквим околностима стратешка двосмисленост има циљ да амбиције мањег актера држи под контролом и тиме сачува своје интересе, спречи непотребне провокације и повећа успех одвраћања (Crawford 2009, 291). Ово су учили Александар Џорџ и Ричард Смоук (*Alexander George and Richard Smoke*) такође на примеру Тајвана. Познавајући међународне околности и односе Вашингтона и Пекинга, као и значај Тајвана за америчку политику у источној Азији, Чанг Кај-шек је распоредио одређену количину трупа на мањим острвима у близини кинеске обале. Руковођен снажним антикомунистичким сентиментом Тајван се трудио да Кину представи као већу претњу него што јесте. Америчка администрација нашла се у незавидном положају с обзиром на већ лоше односе са Кином, али у суштини Вашингтон није имао много избора осим да остане уз Тајван (George and Smoke 1974, 370).

Америчка администрација средином 20. века, поготово након Корејског рата, Кину је видела као агресивног актера који покушава

да прошири комунизам у источној и југоисточној Азији. Поједини политичари у Вашингтону, као што је био Џон Фостер Дулс, сматрали су да је неопходно супротставити се Кини како би се одвратила од спровођења такве политике (George Smoke 1974, 273). О томе да су Сједињене Државе виделе проблем у Кини говорио је и тадашњи заменик државног секретара Волтер Робертсон. Наиме, приликом саслушања у Конгресу Робертсон је истакао да циљ одржавања војног присуства у близини Кине јесте да ако дође до унутрашњих проблема и слома комунистичког режима у Пекингу, оружане снаге Сједињених Држава могле би брзо да реагују (274).

Овакви ставови допринели су да Вашингтон очување присуства у Индо-Пацифику види као императив у борби против комунизма, са друге стране ово је регионалним савезницима олакшало да потврде своје геополитичке аспирације. Наиме, током 1954. године Чанг Кај-шек је више пута позвао на „свети рат” против комуниста, што је проузроковало мањи окршај оружаних снага Тајвана и Кине у Тајванском мореузу. Са друге стране, јужнокорејски председник Сигман Ри, је у обраћању у америчком Конгресу захтевао помоћ америчких оружаних снага како би кинески националисти и Јужна Кореја заједничким снагама ударили на комунисте у Кини (George and Smoke 1974, 278).

Мањи савезници који су спремни на оружани сукоб доприносе реализацији стратегије проширеног одвраћања и у доброј мери „олакшавају посао” већем савезнику. Наиме, потенцијални агресор имаће веће проблеме са државом која је спремна за рат и која очекује помоћ већег савезника, него држава која се искључиво узда у способности савезника. Са друге стране, оваква политика може да увуче у рат већег актера који није имао жељу или намеру да ратује са другом силом. Проблем са којим се суочавају велике силе познат је као упадање у замку (*entrapment*), што није карактеристично за проширено одвраћање већ се може видети у генералном контексту спољашњег уравнотежавања. Наиме, мали савезници који разумеју свој геостратешки значај у односу на интересе велике силе могу то да искористе како би реализовали сопствене политичке циљеве. Са друге стране, оваква политика потенцијално води у непотребан сукоб који је велика сила настојала да избегне. Виктор Ча (*Victor D. Cha*) сматра да је овакво понашање било карактеристично за америчке савезнике у источној Азији током Хладног рата, због чега је Вашингтон склапао билатералне, а не мултилатералне уговоре

о безбедности. Стварањем асиметричних партнерстава са Јапаном, Јужном Корејом и Тајваном Вашингтон је контролисао понекад разуздану политику мањих партнера, док је са друге стране успео да направи бедем чиме није дозволио даље ширење комунизма у региону на рачун америчких интереса (Cha 2009, 158–196).

О томе да су велике силе свесне ових проблема, пре свега Сједињене Државе, могло се уочити током истог периода, односно током друге Тајванске кризе. Наиме, острва Квемој и Мицу у близини кинеске обале представљала су централну тачку спорења између Тајвана и Кине. Тајван који је имао трупе на овим острвима, инсистирао је на већој подршци Вашингтона како би се обрачунао са Кином. Сједињене Државе, са друге стране, позиционирале су Седму флоту у Тајванском мореузу и тиме скренуле пажњу Пекингу да инвазија на Тајван не може да се деси без учешћа америчке ратне морнарице, али истовремено нису пружиле даљу подршку Чанг Кај-шеку. Иако су Сједињене Државе одбијале да пруже подршку тајванској војсци на овим острвима и тиме спрече даљу ескалацију, Вашингтон је на крају био принуђен на претњу тактичким нуклеарним оружјем у случају да Кина покуша напад на острва или на Тајван. Притисак који су Сједињене Државе касније извршиле на Тајван, у погледу смањења војног присуства на острвима у близини Кине, утицало је и на политику Пекинга. Након ових дешавања Жоу Енлаји (*Zhou Enlai*), тадашњи премијер Кине, изјавио је да Пекинг нема намеру да ратује са Американцима, чиме се криза 1954-1955. године окончала (George Smoke 1974, 280–292).

Упадање у замку и искоришћавање већих савезника уско је повезано и са виталним интересима државе. Стратегија проширеног одвраћања поседује већи кредибилитет ако се мања држава тј. савезник види као интегрални део стратешких интереса велике силе. Другим речима, што је веће поклапање виталних интереса велике силе и мањег савезника то су веће шансе да ће се актери одлучити за проширено одвраћање. Са друге стране, ово такође утиче и на противнике и њихову перцепцију стратегије. Тако на пример, одвраћање Кине у контексту Тајвана или Северне Кореје од напада на Јужну не чини се толико због интереса ових актера колико због очувања виталних интереса Вашингтона у региону. Докле год Сједињене Државе умеју да демонстрирају овакву политику, стратегија одвраћања имаће веће шансе за успех с обзиром да су противници свесни чије виталне интересе угрожавају. Слична

ситуација могла се приметити током Хладног рата. Наиме, одвраћање Совјета од инвазије на Западну Европу није чињено толико због интереса Европљана колико је Вашингтон сматрао да инвазија може да буде погубна за будући положај Сједињених Држава у свету.

Угрожавање виталних интереса у контексту проширеног одвраћања представља важан фактор успеха или неуспеха ове стратегије, али такође није сигурно да су велике силе у потпуности свесне ове проблематике. Геополитичка дешавања која су претходила рату у Украјини у доброј мери то и показују. Украјина несумњиво представља један од руских виталних интереса за шта је Москва спремна да ратује, као што се на крају испоставило. Са друге стране, Сједињене Државе које су првобитно угрозиле руски утицај у Украјини, касније нису успеле да спрече односно да одврате Русију од инвазије на ову државу. Са једне стране ово може да представља непромишљену политику Вашингтона, у погледу непотребног угрожавања виталних интереса друге силе. Са друге стране, ако су Сједињене Државе биле свесне значаја Украјине и до чега потискивање руског утицаја са ових простора може да доведе, онда је у питању лоше формулисана стратегија одвраћања која је заснована на нетачној процени.

Ако прихватимо другу претпоставку, Сједињене Државе заједно са другим савезницима требале су на много озбиљнији начин да приступе одбрани Кијева, ако су одлучиле да ову државу „отцепе” од Москве. Иако је прикључење Украјине у НАТО било немогуће како због формалних разлога, тако и због страха од ескалације, западни савезници нису учинили превише тога да оснаже капацитете тзв. генералног одвраћања од Русије. Модернизација украјинских оружаних снага, формулисање нове безбедносне и војне стратегије, војна сарадња са западним државама свакако је допринела одбрани земље (Sanders 2023, 312–328), али суштински није допринела капацитетима одвраћања. Продаја наоружања пре рата била је релативно ограничена и у највећој мери сведена на трансфер пешадијског наоружања (Marzalik and Toler 2018). Чак и када је претња од инвазије постала скоро извесна током 2021. године добар део помоћи који је стизао била је различита војна опрема, док је у већој мери изостала набавка убојитих средстава (Forum on the Arms trade 2023).

Трансфер сложених борбених система или стационирање страних трупа на територији Украјине, методе које иначе доприносе

капацитетима проширеног одвраћања нису узете у обзир.¹ Када посматрамо период од 2014. до 2022. године најрадикалније мере које је Запад предузео представљале су санкције Русији, које нису оствариле значајнији ефекат на руску привреду. На крају све западне државе које су иначе учествовале у промени режима у Украјини, наставиле су да сарађују са Русијом, упркос анексији Крима и проблемима у Донбасу. Двосмислена политика тј. стратешка амбивалентност западних држава, која је трајала годинама након украјинске кризе, створила је перцепцију у Русији да инвазија на Украјину највероватније неће ескалирати у шири конфликт у источној Европи.²

Један од фактора који утиче на успех проширеног одвраћања представља и географска удаљеност држава. Савезници који су ближи имају веће шансе да приме помоћ од других што уједно утиче и на њихове оружане капацитете. У контексту проширеног одвраћања, држава која пружа помоћ пре ће се одлучити на тако нешто ако може да премости проблеме логистике. Штавише, ако савезник није удаљен власт може да види и потенцијалну претњу у ширењу рата на сопствену територију, због чега ће се одлучити да помогне и тиме увећа шансе за успех одвраћања. Савезничка политика такође утиче и на политику агресора чија перцепција зависи од тога да ли су државе спремне да пруже помоћ једна другој и колико географска удаљеност може да их у томе спречи (Вак 2017, 107–131).

Сједињене Државе представљају једну од ретких великих сила које су умногоме успеле да умање значај географске удаљености и обезбеде релативно висок ниво поверења у капацитете проширеног одвраћања. Формирањем НАТО савеза након Другог светског рата

¹ Када државе нису у формалном савезу, држава која пружа проширено одвраћање може да стационари своје трупе и војну инфраструктуру код другог актера у циљу сигнализирања своје преданости одбрани те земље. Тако на пример, држава може да распореди мањи број специјалних јединица или војних инструктора који служе као „замка” у случају напада треће државе. У оваквим околностима напад би највероватније обухватио и трупе друге државе што би пружило изговор за улазак у сукоб (Crawford 2009, 283–285).

² Сценарио који смо приказали почива на претпоставци да Сједињене Државе нису планирале рат, односно да се тежило његовом спречавању. Ово не мора да буде тачно, могуће да је Вашингтон своју политику у Украјини формулисао у стилу стратегије „проливања крви”, која се руководи другачијим принципима и има друге циљеве (Mearsheimer 2001, 138–139).

Вашингтон је створио мрежу савезника у Европи и обезбедио војно присуство и пројекцију моћи на ширем простору старог континента. Институционални механизми НАТО, попут члана бр. 5, уливају додатно поверење да напад на било ког савезника највероватније значи одмазду осталих чланова савеза. Стално инсистирање чланица да се ради о дефанзивном савезу у једној мери може да умири страхове потенцијалних ривала чиме се умањују шансе за нежељену ескалацију конфликта. Слична ситуација десила се у Азији након Хладног рата када је Вашингтон склопио одбрамбене савезе са Јапаном и Аустралијом 1951. године, Јужном Корејом 1954. године, да би се касније у једном периоду Хладног рата обавезао и на одбрану Тајвана.

Интензиван развој прекоокеанских капацитета Вашингтону дозвољава глобалну пројекцију моћи, што значи могућност брзог размештања оружаних снага скоро свуда у свету. У случају Сједињених Држава стратегије проширеног одвраћања и пројекције моћи представљају комплементарне концепте који се међусобно „подупиру” и увећавају ефекат. Другим речима, што је већа америчка пројекција моћи то су уједно и капацитети проширеног одвраћања бољи, као и обрнуто. У том смислу, амерички савезници имају интерес да подржавају америчку геополитичку експанзију с обзиром да то директно доприноси њиховој безбедности. У другу руку ово се може тумачити и као проблем пренапрезања велике силе, док се код америчких ривала оваква политика види као претња којом се намећу офанзивни циљеви помоћу дефанзивне стратегије.

Савезништво Јапана и Сједињених Држава представља пример где мања држава ужива велике погодности већег савезника. Од средине Хладног рата Јапан види америчку стратегију проширеног одвраћања као интегрални део националне безбедности. На овај начин Јапан, осим што се придржава своје пацифистичке политике, такође може да уштеди велику количину ресурса на оружаним снагама или на развоју нуклеарног програма. Са друге стране, Вашингтон заузврат добија простор у источној Азији за стационарање својих трупа чиме осигурава пројекцију моћи у овом региону света. Савезништво се током година сусретало са различитим проблемима, при чему се дешавало да Токијо трпи оптужбе да не улаже довољно у заједничку безбедност и да се „шлепа” на рачун америчких оружаних снага. Тако на пример, током рата у Ираку Јапан није

желео да пошаље трупе што је изазвало политичке проблеме између Токија и Вашингтона (Tow 1991, 8).

Остали кључни савезници Сједињених Држава у региону Индо-Пацифика имају сличан поглед на савезништво и америчку стратегију проширеног одвраћања. Наиме, Аустралија и Јужна Кореја присуство америчких оружаних снага виде као један од главних фактора који утичу на националну безбедност ових држава, док са друге стране умањује укупне трошкове за одбрану који би ове државе у супротном морале да поднесу. Државе које су амерички савезници такође могу да рачунају и на америчко нуклеарно наоружање као додатан фактор одвраћања. Положај Сједињених Држава у контексту проширеног одвраћања у региону Индо-Пацифика Вилијам Тау (*William T. Tow*) одредио је као „положај доминантног играча”. Наиме, овакав положај Сједињеним Држава омогућава пројекцију моћи у региону, контролу савезника и утицај на њихову политику, али такође повлачи и ризик од уплитања у регионалне конфликте (Tow 1991, 8).

Пројекција моћи у контексту проширеног одвраћања није била искључиво карактеристика америчких оружаних снага и током Хладног рата могла се уочити и код Совјетског Савеза. Распоређивање балистичких ракета на Куби током шездесетих година представљало је демонстрацију совјетске пројекције моћи у западну хемисферу и покушај проширеног одвраћања. Москва је овим путем покушавала да испуни низ различитих политичких циљева међу којима је вероватно било и одвраћање потенцијалне америчке инвазије на Кубу. Совјетска стратегија, упркос повлачењу пројектила са острва, може се оценити као релативно успешна. Одсуство америчке инвазије као и повлачење балистичких пројектила из Турске говоре у прилог томе да је Москва имала реалне користи упркос проблемима коју је Кубанска криза произвела. Џорџ и Смоук сматрају да политичке калкулације у Москви нису биле у потпуности тачне, као и да совјетско руководство није очекивало могућност ескалације кризе, због чега су се вероватно и одлучили на слање ракета. Наиме, Совјети су председника Кенедија видели као младу, неискусну и релативно неодлучну личност која неће заузети чврсте ставове који могу да доведу до отвореног конфликта (George and Smoke 1974, 465–466).

Са проблемима проширеног одвраћања суочавају се и мање државе, поготово онда када велике силе одлуче да промене стратешку

политику према одређеном региону услед унутрашњих проблема или других околности у међународној политици. Тако на пример, крајем седамдесетих и почетком осамдесетих година 20. века, Вашингтон је почео да повлачи одређену количину оружаних снага из источне Азије што је укључивало и нуклеарно наоружање. У истом периоду амерички секретар одбране Харолд Браун током посете Кини склопио је уговор о продаји веће количине војне опреме. Са друге стране, нови стратешки приступ Сједињених Држава захтевао је и веће учешће савезника у случају избијања конфликта, тзв. хоризонтална ескалација. На крају, неуспех Вашингтона у Вијетнаму оставио је лош утисак код регионалних савезника који су страховали да у будуће морају више да улажу у безбедност. Овај страх био је најочљивији у Јапану који је највећи део безбедносне стратегије темељио на америчком активном присуству у региону (Tow 1991, 100–119).

Промене у америчкој спољној политици у региону источне Азије током седамдесетих година 20. века утицале су и на то да Јужна Кореја покрене иницијативу за развој нуклеарног наоружања. Наиме, сумње у америчку вољу и преданост одбрани корејског полуострва навело је јужнокорејског председника Парк Чанг-хи (*Park Chung-hee*) да покрене програм развоја нуклеарног наоружања. Након Корејског рата Вашингтон је постао главни актер на полуострву који је са једне стране гарантовао безбедност Јужне Кореје, док је са друге стране обуздавао потенцијално агресивну политику Сеула. Распоређивање америчког нуклеарног наоружања током педесетих година такође је имало више димензија. Са једне стране ово је требало да сигнализира преданост Вашингтона овом региону након Тајванске кризе, Са друге стране требало је да смањи тензије између Вашингтона и Сеула које су настале услед умањене помоћи Сједињених Држава развоју јужнокорејских оружаних снага. До краја шездесетих година близу 1000 нуклеарних бојевих глава стационирано је у Јужној Кореји (Jang 2016, 4–5).

Безбедносна сарадња Вашингтона и Сеула била је изразито асиметрична у корист Сједињених Држава. Корени оваквих политичких односа почињу током Корејског рата када је Сигман Ри препустио команду над јужнокорејским снагама америчком генералу Мекартуру. Касније то се одразило на начин уређења и наоружавања јужнокорејске војске, док Вашингтон Сеулу није дозволио да ни у каквим околностима има приступ америчком

нуклеарном наоружању, иако је склопљен договор о заједничкој безбедности. Сарадња две државе погоршала се током шездесетих година када је упркос агресивним потезима Северне Кореје, као што је био покушај атентата јужнокорејског председника и заробљавање америчког ратног брода, Вашингтон одлучио да не реагује већ да обузда Сеул. Никсонова доктрина која је тежила да нормализује односе са Кином и ублажи америчко војно присуство у Азији није била прихваћена од стране америчких регионалних савезника. Велико смањивање броја америчких трупа на корејском полуострву имало је пресудан утицај да Сеул покрене тзв. нуклеарни пројекат 890. Пројекат на крају није реализован, али тек након што су америчке власти откриле за њега и запретиле да ће прекинути даљу војно-безбедносну сарадњу ако се програм не обустави (Jang 2016, 7–16).

Страх од напуштања (*fear of abandonment*) представља један од главних проблема са којима се мање државе суочавају када је у питању асиметричан савез. Слично као и код проблема упадању у замку и овде је реч о појави која није искључиво везана за проширено одвраћање колико за питање савеза. Сумње да већи савезник губи интерес или жељу да испоштује предузете обавезе утиче да мања држава преиспита своју савезничку политику или да се окрене јачању сопствених капацитета одвраћања. У случају Јужне Кореје сумње у америчке будуће намере у вези одбране полуострва утицале су да Сеул покуша развој домаћег нуклеарног програма и тиме осигура стратегију директног одвраћања.

Развој домаћег нуклеарног програма за многе државе представља „свети грал“ безбедности и скоро потпуну сигурност у стратегију одвраћања. За велике силе, а пре свега за Сједињене Државе, пролиферација нуклеарног наоружања чак и међу савезницима, представља озбиљну претњу коју силе желе да избегну. Један од разлога због чега су Сједињене Државе током Хладног рата, али и касније, стационарале нуклеарно оружје на територији савезника био је и да их „одврати“ од развоја домаћег (Larsen 2015, 45). Тимоти Крафорд (*Timothy Crawford*) истиче да се америчка администрација одлучује на овакву политику делимично због јачања капацитета одвраћања и свог угледа међу партнерима, али такође и као начин да се локалне државе умире с обзиром да ако се не осећају довољно сигурно постоји могућност да ће покушати развој сопствених нуклеарних капацитета. Крафорд иначе сматра да је ово један од разлога због чега постоји стално и велико присуство америчких

оружаних снага на Блиском истоку, с обзиром на количину америчких партнера и ривала, као и њихових геополитичких аспирација и способности (Crawford 2009, 278).

Не треба изгубити из вида да успех односно неуспех стратегије одвраћања зависи од тога колико је противник спреман да ризикује и како посматра евентуални сукоб, што се и десило током Корејског рата. Наиме, упркос претњама Пекинга и великом броју трупа које су биле стациониране на граници (преко 300 хиљада војника), није утицало на Мекартура и његове ратне планове. Један од разлога неуспеха свакако представља закаснела реакција Кине, односно неправовремено упозорење америчкој страни да у случају ескалације може доћи до сукоба са Пекингом. Други разлог неуспеха стратегије одвраћања јесу биле америчке геополитичке калкулације које су узеле у обзир могућност совјетске или кинеске интервенције. Вашингтон је у својим стратешким плановима рачунао на могућност сукоба са другим силама на корејском полуострву, што је у једну руку обесмислило кинеску стратегију одвраћања. Након усвајања резолуције УН која је прихватила уједињење полуострва као легитиман ратни циљ и инструкције председника Трумана да се спречи улазак кинеских трупа у Кореју, у великој мери потврђује да је Вашингтон иначе био спреман на рат са Кином. Неуспех кинеске стратегије одвраћања у овом случају не почива на лошој политици Пекинга већ на спремности Сједињених Држава да уђу у отворени сукоб за који су сматрале да је исплатив, што се касније показало као грешка (George and Smoke 1974, 200–207).

Савремени примери проширеног одвраћања, у смислу у коме смо одвраћање анализирали у раду, релативно су ретки и најчешће се тичу Сједињених Држава и њених савезника-партнера. Ово не значи да друге државе не желе или не умеју да имплементирају ову стратегију већ се првенствено тиче материјалних ограничења. Наиме, Сједињене Државе су још увек једина сила на свету која има могућност не само регионалне већ и глобалне пројекције моћи. Ово подразумева како оружане капацитете, тако и пратећу инфраструктуру која дозвољава Вашингтону да „притрчи у помоћ” онима којима је то потребно.

Са друге стране, силе попут Русије и Кине, које представљају главне такмаце Сједињеним Државама, упркос завидним оружаним капацитетима, још увек немају исте могућности проширеног одвраћања. Недостатак материјалних капацитета, пре свега у домену

преко-океанске морнарице и развијеног ратног ваздухопловства, ограничава државе да конципирају стратегију проширеног одвраћања у класичном смислу. Штавише, недостатак чврстих партнерстава такође ограничава ове актере да сачине мрежу савезништава какву имају Сједињене Државе, и на тај начин прошире војну инфраструктуру и своје присуство у удаљеним регионима света.

Ипак, овде треба истаћи и изузетке, односно напоре ових актера да недостатке у овом домену надоместе. Тако на пример, Русија често инсистира да су њене политичке и војне везе са државама попут Венецуеле, Кубе, Сирије, Ирана, Северне Кореје као и неких афричких држава доказ њеног глобалног присуства и могућности пројекције моћи. У случају Венецуеле и Кубе руско војно присуство могло се приметити током ове године (Associated Press 2024). Ипак, треба се поставити питање да ли је присуство руске морнарице у западној хемисфери заиста покушај јачања капацитета проширеног одвраћања, или политички маневар чији је крајњи циљ пропагандне природе. Са друге стране, руско војно присуство у Сирији легитимно се може окарактерисати као политика проширеног одвраћања. Слањем војне помоћи Сирији и стационирањем трупа у овој држави од 2015. године Москва је највероватније одвратила Западне силе од политике „промене режима” и тиме очувала председника Асада на власти. Наредних година Русија је повећавала војно присуство у Сирији, што је постало уочљиво у количини војне инфраструктуре која је се видела на преко 20 већих и 70 мањих војних база (Baladi and Karazi 2024). Као што сколари са Вашингтонског института указују, руско присуство у Сирији представља „економичну стратешку победу” (Vorshchevskaya 2022). Да је у питању проширено одвраћање можемо видети и у погледу могућности за даљу пројекцију моћи Русије и региону. Наиме, стационирањем трупа у Сирији Москва олакшава приступ северном делу Африке, источном Медитерану, ширем простору Блиског истока, док такође обезбеђује јужни део црноморског басена.

Кина, упркос утемељеној стратегији директног одвраћања, још увек није успела да конципира стратегију проширеног одвраћања попут Сједињених Држава (Пејић 2022). У претходних десетак година можемо уочити озбиљне напоре кинеских власти да модернизују оружане снаге у правцу развоја капацитета пројекције моћи, што се превасходно одражава на јачање ратне морнарице и ратног ваздухопловства (Пејић 2024, 96–121). Овакав начин модернизације

оружаних снага указује да Кина има веће планове изузев тога да буде регионална сила, при чему њен интензиван спољно-политички ангажман у другим деловима света сугерише да Пекинг жели да се представи и као тзв. гарант безбедности (*security provider*). Историјски посматрано, а као што је у раду већ анализирано, Кина има искуства са стратегијом проширеног одвраћања у свом непосредном окружењу. Учесће кинеских снага у Корејском рату, обезбедио је опстанак северно-корејског режима и уједно ограничио присуство америчких снага на овом полуострву. Посматрајући учинковитост стратегије из овог угла, Пекинг свакако види значај проширеног одвраћања и како се стратегија непосредно одражава на националне интересе.

Сједињене Државе за сада још увек представљају једину силу која у традиционалном смислу може да реализује стратегију проширеног одвраћања. Тренутна ситуација на Блиском истоку која је почела да се погоршава након октобра 2023. године, показује да Вашингтон упркос неслагањима са својим савезником неће одустати од пружања помоћи. Тако на пример у претходних неколико месеци могли смо да видимо веће присуство америчких оружаних снага на Блиском истоку, при чему је амерички секретар одбране нагласио да су то неопходне мере зарад спречавања даље ескалације у региону (Olaj 2024).

Други актуелни пример америчког проширеног одвраћања представља регион Индо-Пацифика. Главни савезници попут Јужне Кореје, Јапана и Тајвана представљају уједно и централне актере према којима Сједињене Државе пружају проширено одвраћање. У случају Јужне Кореје стационирање конвенционалних и нуклеарних америчких снага има за циљ одвраћање потенцијалних удара од стране Северне Кореје. У последње време, а као што Бред Робертс истиче, амерички против-ракетни системи на корејском полуострву такође имају циљ да одврате Кину и њену све модернију ракетну артиљерију (Roberts 2013). Јапан и Сједињене Државе од 2010. године редовно одржавају дијалог о проширеном одвраћању, при чему су јапански званичници истакли да иницијатива треба да буде подигнута на наредни ниво (Kuramitsu 2024). О томе да се војно-безбедносна сарадња ових држава продубљује сведочи и то да ће америчке снаге стациониране у Јапану добити штаб за здружено оперативно деловање у склопу Индо-пацифичке команде, што се одражава и на њихове оперативне капацитете при извођењу мисија (Lopez 2024). На крају треба напоменути и да су Сједињене Државе

у претходних неколико година увећале војни ангажман у региону Индо-Пацифика, што је везано за безбедност Тајвана. Велик број војних вежби са регионалним савезницима, а затим формирање дипломатских платформи попут КВАД 2.0 и АУКУС указују да Вашингтон покушава да окупи ширу коалицију савезника и на тај начин обезбеди своје интересе у региону (Пејић 2024, 145–155). Трансфер модерног наоружавања Тајвану као и распоређивање појединих америчких група на острву такође потврђује америчку посвећеност одвраћању Кине од потенцијалне инвазије на Тајван (Honrada 2024).

ЗАКЉУЧАК

Државе које се ослањају на стратегију проширеног одвраћања суочавају се са различитим изазовима. Дилеме и сумње које се појављују у савезништву или између партнера осим што утичу на њихову политику такође се одражавају и на противнике. Ослањајући се преваходно на примере са простора источне и југо-источне Азије покушали смо да илуструјемо проблематику ове стратегије и како су се државе у овим околностима понашале. Иако је тешко на основу малог броја примера извући генерални закључак, са солидном дозом сигурности можемо рећи да представљена проблематика проширеног одвраћања није ограничена простором или специфичним периодом међународне политике.

Комплексност стратегије проширеног одвраћања првенствено почива на укрштеним перцепцијама актера и њихових намера. Као у случају директног одвраћања, тако и код проширеног, успех стратегије утемељен је на убеђивању противника да се конфликт не исплати. Факторе који стварају овакву перцепцију код једног актера тешко је израчунати, при чему „математика” постаје доста сложенија када се појави више њих. Укрштени интереси, вредности и опажање претње различито утичу на државе због чега се иначе појављују дилеме о којима смо дискутовали. Иако, не покушавамо да умањимо значај позитивистичких истраживања теорије одвраћања, сматрамо да је неопходно анализирати шири геополитички и историјски контекст како би разумели чињенице које утичу на развој ове стратегије. Дејвид Траченберг (*David J. Trachtenberg*) ово је приметио када је изјавио да је стратегија одвраћања вештина, а не наука (Trachtenberg 2012, 85).

РЕФЕРЕНЦЕ

- Пејић, Игор. 2022. "Развој савременог кинеског концепта конвенционалног одвраћања." *Војно дело* 74 (4): 15–27.
- Пејић, Игор. 2024. „Стратегија унутрашњег уравнотежавања: развој кинеских оружаних снага и промене у опажању кинеске претње од стране сједињених америчких држава после 2011. године.” Докторска дисертација. Универзитет у Београду: Факултет политичких наука.
- Associated Press*. 2024. "After a stop in Cuba, 2 Russian ships dock in Venezuelan port as part of 'show the flag' exercises." Last accessed: 5. November 2024. <https://apnews.com/article/venezuela-russia-navy-ships-cuba-d594c7c8fc97a903e5dc90754970b8c0>.
- Bak, Daehee. 2017. "Alliance Proximity and Effectiveness of Extended Deterrence." *International Interactions* 44 (1): 107–131.
- Baladi, Enab and Hani Karazi. 2024. "How Russia's involvement in Syria shifted on political and military levels." *Enabbaladi.net*. Last accessed: 5. November 2024. <https://english.enabbaladi.net/archives/2024/10/how-russias-involvement-in-syria-shifted-on-political-and-military-levels/>.
- Borshchevskaya, Anna. 2022. "Russia's Strategic Success in Syria and the Future of Moscow's Middle East Policy." *The Washington Institute for Near-East Policy*. Last accessed: 5. November 2024. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/russias-strategic-success-syria-and-future-moscows-middle-east-policy>.
- Cha, Victor, D. 2009. "Powerplay: Origins of the U.S. Alliance System in Asia." *International Security* 34 (3): 158–196.
- Crawford, Timothy. 2009. "The Endurance of Extended Deterrence Continuity, Change, and Complexity." In: *Theory and Policy in Complex Deterrence Strategy in the Global Age*, eds. Paul T.V. and Writz J. Morgan P. 277–303. Chicago: University of Chicago Press.
- Olay, Mathew. 2024. "Austin Orders Additional Naval Assets to Middle East Amid Rising Tensions." *Department of Defense*. Last accessed: 6. November 2024. <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3869868/austin-orders-additional-naval-assets-to-middle-east-amid-rising-tensions/#:~:text=Austin%20Orders%20>

- Additional%20Naval%20Assets%20to%20Middle%20East%20Amid%20Rising%20Tensions,-Aug.&text=Secretary%20of%20Defense%20Lloyd%20J,Press%20Secretary%20Air%20Force%20Brig.
- Figes, Orlando. 2011. *The Crimean War: A History*. Metropolitan Books.
- Form on the Arms Trade. 2024. "Arms transfers to Ukraine." Last accessed: 10. July 2024. <https://www.forumarmstrade.org/ukrainearms.html>.
- George, Alexander, and Richard Smoke. 1974. *Deterrence in American Foreign Policy: Theory and Practice*. New York: Columbia University Press.
- Gooch, Brison D. 1956. "A Century of Historiography on the Origins of the Crimean War." *The American Historical Review* 62 (1): 33–58.
- Honrada, Gabriel. 2024. "US Green Berets deploying to Taiwan's front-line." *Asia-Times*. Last accessed: 6. November 2024. <https://asiatimes.com/2024/03/us-green-berets-deploying-to-taiwans-front-line/>.
- Jang, Se, Y. 2016. "The Evolution of US Extended Deterrence and South Korea's Nuclear Ambitions." *Journal of Strategic Studies* 39 (4): 502–520.
- Johnson, Johnson, C. and Stephen Joiner. 2019. "Power changes, alliance credibility, and extended deterrence." *Conflict Management and Peace Science* 38 (2): 178–199.
- Kuramitsu, Shizuka. 2024. "Japan, U.S. Bolster Extended Deterrence." *Arms Control Association*. Last accessed: 6. November 2024. <https://www.armscontrol.org/act/2024-09/news/japan-us-bolster-extended-deterrence>.
- Larsen, Jeffery, A. 2015. "US Extended Deterrence and Europe: Time To Consider Alternative Structures?" In *The future of extended deterrence: The United States, NATO and Beyond*, eds. Stefanie Von Hlatky and Wenger Andreas, 41–70. Georgetown: Georgetown University Press.
- Lopez, Todd. 2024. "U.S. Intends to Reconstitute U.S. Forces Japan as Joint Forces Headquarters". *Department of Defense*. Last accessed: 6. November 2024. <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3852213/us-intends-to-reconstitute-us-forces-japan-as-joint-forces-headquarters/#:~:text=Through%20a%20phased%20approach%2C%20the,two%20ministerial%20meeting%20in%20Tokyo>.

- Marzalik, Peter and Arc Toler. 2018. "Lethal Weapons to Ukraine: A Primer." *Atlantic Council*. Last accessed: 14. June 2024. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/lethal-weapons-to-ukraine-a-primer/>.
- Mearsheimer, John. 2001. *Tragedy of great power politics*. New York: W.W. Norton and Company.
- Quackenbush, Stephen L. 2011. *Understanding General Deterrence Theory and Application*. New York: Palgrave Macmillan.
- Rath, Andrew C. 2011. "The Global Dimensions of Britain and France's Crimean War Naval Campaigns against Russia, 1854-1856". Doctoral diss. McGill University.
- Roberts, Brad. 2013. "Extended Deterrence and Strategic Stability in Northeast Asia." *NIDS Visiting Scholar Paper Series* 1 (1): 1–36.
- Sanders, Deborah. 2023. "Ukraine's third wave of military reform 2016–2022 – building a military able to defend Ukraine against the Russian invasion." *Defense & Security Analysis* 39 (3): 312–328.
- Tow, William T. 1991. *Encountering the Dominant Player: U. S. Extended Deterrence Strategy In The Asia-Pacific*. New York: Columbia University Press.
- Trachtenberg, David J. 2012. "US Extended Deterrence: How Much Strategic Force Is Too Little?" *Strategic Studies Quarterly* 6 (2): 62–92.

Igor Pejić*

Institute for Strategic Research, University of Defense Belgrade

EXTENDED DETERRENCE: CONCEPT, CHALLENGES AND PROBLEMS

Resume

This paper addresses the challenges faced by states in implementing the strategy of extended deterrence. Unlike direct deterrence, extended deterrence involves the participation of an additional actor, which makes political and military calculations more complex, thereby impacting the success of the strategy. As with direct deterrence, in extended deterrence, the issue of credibility is a central theme that often determines the strategy's success and the way states prepare for potential threats. For a potential aggressor, credibility pertains to the political will and resources of the potential victim and its allies to defend it. On the other hand, for the defending state, credibility depends on the political intentions of its allies to protect it from a potential aggressor. Ultimately, major allies can manipulate various political tools to influence the policy of a potential aggressor, as well as the policy of smaller allies. The relationships between these actors and the perception of political intentions represent a key issue that leads to various dilemmas within the extended deterrence strategy.

To explain the challenges and issues of extended deterrence, the paper analyzes various historical events. For instance, in the case of the Crimean War, unclear political intentions towards the Ottoman Empire, as well as mutual doubts between Great Britain and France, failed to deter Russia from its military campaign against the "sick man of the Bosphorus". Strategic ambiguity, or ambivalence, which directly impacts the credibility of deterrence, is an important tool of great power politics, as evidenced in the case of Taiwan and the United States. By maintaining an ambiguous policy toward Taiwan, Washington allows continued cooperation with China while simultaneously keeping China uncertain about the U.S. response to a potential invasion of Taiwan.

In this text, we also examine the challenges faced by small states and the dilemmas confronted by major allies. The relationships between these actors can often come at the expense of smaller allies. For small states, a high level of trust in a major ally can create space for them to

* E-mail address: amon.sum@gmail.com; ORCID: 0000-0002-9296-7547

engage in risky geopolitical ventures, which may harm the interests of the great powers. On the other hand, small states often hesitate in their relations with larger allies, fearing that “settling accounts” with other major powers may work to their disadvantage. The relationships between Washington, Tokyo, Seoul, and Taipei during the Cold War offer excellent examples of various alliance dilemmas and the policies these states used to reconcile divergent interests. The cases of the United States and its distant allies reveal the overlap between extended deterrence strategies and power projection. In Washington’s case, these strategies are complementary and often mutually reinforcing, which simplifies matters for American allies while sowing doubt among U.S. rivals. Ultimately, these contradictions impact the success of the strategy, leading some scholars to argue that deterrence is an art, not a science.

Keywords: International relations theory, strategy of deterrence, extended deterrence, security, international politics.

· Овај рад је примљен 2. октобра 2024. године, а прихваћен на састанку Редакције 20. новембра 2024. године.